

Befolkning och Miljö/Naturresurser

maj 1996

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Avdelning för
naturresurser och miljö

1996-05-03

Diarienummer

BEFOLKNING OCH MILJÖ/NATURRESURSER*- några synpunkter och slutsatser***Undvik förenkling**

Människor påverkar sin miljö och gör det i allt större utsträckning, t.ex. när fossila bränslen tas i anspråk eller jordbruket bedrivs alltför intensivt. Det finns gränser för hur mycket människan som art totalt sett kan tillåta sig att påverka miljön och ta ut av naturresurserna utan att allvarliga problem uppstår.

1. Det är inte så mycket uttaget av de ändliga naturresurserna utan påverkan på de förnybara naturresurserna och räntabiliteten av dessa, liksom påverkan på de livsuppehållande systemen, som måste beaktas.
2. Ett alltför schablonartat tänkande när det gäller samband mellan befolkning och miljö/naturresurser leder nästan osvikligt fel - svepande generaliseringar har mycket lite med verkligheten att göra.
3. Sambanden mellan miljö, naturresurser och befolkningstal är komplexa och olika från plats till plats. Kombinationen av antalet individer, konsumtionsmönster, produktionssätt/teknologi och miljöförutsättningar avgör miljöpåverkan och acceptabla gränser för både påverkan och uttag. Dessutom ligger en väv av sociala, ekonomiska, kulturella, o.a. faktorer bakom vad som sker både när det gäller befolknings- och miljöförändringar.
4. Vi måste tydligare skilja mellan å ena sidan miljöförutsättningar, t.ex. vattenresurser, jordmån, klimat, utsläppstålighet, som bara i begränsad omfattning går att manipulera och å andra sidan den miljöpåverkan som i princip går att göra något åt, så länge befolkningstrycket inte blir för stort.

Globalt och lokalt perspektiv

Det är nödvändigt med ett individuellt och lokalt perspektiv i de flesta avseenden; Individuellt/lokalt kan fler barn/ökat befolkningstal innebära en ökad produktion och medföra andra fördelar, utan att miljön nödvändigtvis hotas. I andra fall kan en ökning vara förödande.

5. Vi måste analysera mer och förstå bättre bakomliggande orsaker till befolkningsökning och miljöförstörelse. Varför väljer människor - eller tvingas mot sin vilja - att skaffa fler barn och/eller att förstöra miljön? Detta kräver i regel ett lokalt perspektiv och kunskap om de lokala förhållandena. Fattiga människor väljer ibland att ha många barn även om miljöförstöring följer. Miljökostnaden känns inte - om den finns - eller valmöjligheten är inte en realitet.

6. Det globala perspektivet och de globala problemsammanfattningarna kan vara missvisande. Ett världsgenomsnitt för t.ex. matproduktion är ointressant för en svältande människa i Afrika och det finns en uppenbar risk att den miljöfåkunnige drar förenklade och felaktiga slutsatser för framtiden på basis av hittillsvarande trender. Samtidigt är ett globalt perspektiv eller regionala perspektiv viktiga i samband med sant globala eller regionalt gränsöverskridande miljöfrågor, t.ex. klimatproblem, vissa delar av kemikaliespridningen, etc., och när det gäller diskussion av användning av gemensamma resurser. t.ex. vatten eller flyttande arter.

Ekologisk bärförmåga/carrying capacity

Gränserna för miljöpåverkan och naturresursuttag varierar bl.a. beroende på vilka miljöproblem man diskuterar, vilka miljöförutsättningarna är och vilken livskvalitet människor vill ha. I vissa fall, men inte i andra, kan gränserna fås att variera över tiden.

7. En allt djupare förståelse, redovisad i en snabbt växande litteratur, gör att vi vet mer om gränser för uttag och påverkan än tidigare. Gränserna är i vissa avseenden ännu inte kända eller definierade, men både globalt och lokalt har människan närmat sig eller redan passerat en del av dem.

8. Carrying capacity-begreppet eller begreppet ekologisk bärförmåga är svårt att använda meningsfullt i samband med befolkningstal. Sambanden mellan befolkning och miljö/naturresurser är beroende av en rad ekonomiska och sociala faktorer som måste vägas in. Även om det i slutänden finns gränser för uttag av förnybara resurser är det svårt att mäta var taket ligger och i praktiken kommer det för människans del att handla om ett vägt

bärförmågebegrepp där en välståndsaspekt kommer in - politiska, sociala, ekonomiska och etiska bedömningar avgör. Dessutom är tillståndet inte statiskt: Teknisk utveckling gör t.ex. att förutsättningarna ändras. Och hur skall stad respektive landsbygd bedömas, fr.a. i ett läge med intensiv urbanisering? Vilken utgångspunkt skall man ha för bedömning av bärförmågan när vi har en starkt internationaliserad handel? Ytterligare problem med att lägga fast en nivå för ekologisk bärförmåga följer av att många av miljöeffekterna är fördröjda, irreversibla eller okända - den mänskliga motreaktionen riskerar att komma för sent och har ofta gjort det. Denna tendens förstärks av avsaknaden av en internalisering av miljökostnaderna.

9. Exempel på att vi ändå för närvarande håller på att uppnå eller t.o.m. har överskridit gränser för ekologisk bärförmåga är den alltmer begränsade tillgången på god jordbruksmark i Kenya, den uttalade bristen på vattenresurser på flera håll i Afrika, den vikande marina produktionen och den kemiska föroreningen av mark och atmosfär, generellt i västvärlden och på vissa håll i Afrika, Asien och Latinamerika.

10. Även om den ekologiska bärförmågan ökas genom t.ex. teknisk utveckling, är det ofta svårt för ett ökande antal fattiga människor att få ta del av expansionsutrymmet och framstegen. Fördelningsfrågorna är, som i så många sammanhang, centrala. Samtidigt kan man inte nöja sig med att abstrakt hänvisa till detta - en förödande miljöförstöring försvinner inte automatiskt med en aldrig så rättvis fördelning av resurserna, i bästa fall skapas en tidsfrist.

11. Ett särskilt problem är det moraliska rättviseproblemet - vilka konsumtionsvaror skall vara tillåtna var och hur skall utsläppsrätter fördelas när miljön är olika tålig på olika håll, när naturresurstillgången, t.ex. vattenresurser, är olika och när befolkningen ökar kraftigt på vissa håll, men ligger still på andra.

Viktiga områden

Av det nämnda framgår att det inte går att enkelt avgränsa vilka miljö-/naturresursfrågor som särskilt måste beaktas i samband med befolkningsökning och skillnaderna mellan u- och i-land minskar i flera avseenden, men problemen kring vattenresurserna och den marina miljön, liksom jordbruk i halvtorra och torra områden kräver särskild uppmärksamhet i u-länderna och de kemiska förändringarna i i-länderna och i ökande utsträckning i u-länderna måste hanteras.

12. Att vattenresurserna är ändliga och på många håll är eller kommer att vara en begränsande faktor för expansion, bl.a. av

jordbruket, måste snabbt tas på allvar och byggas in i planeringsförutsättningarna.

13. Vilken ekonomisk "miljöskuld", t.ex. i form av resistent insektsarter, jorderosion, försaltning av jordar, förgiftning av jordar, enkelriktade kolflöden och minskad genetisk bas, som det nuvarande jordbruket dras med (olika från område till område) måste utredas. Vid diskussioner och överväganden om en intensifiering av jordbruket måste också den långsiktiga tillgången på vatten beaktas, liksom risken för kemikalie- och hjälpenergiberoende.

14. Innebörden av den marina miljöförstörelsen har underskattats - de officiella fångstsiffrorna börjar visa en nedåtgående trend och risken för bristande proteinförsörjning för en ökande befolkning inger stor oro.

15. Västvärldens per capita-konsumtion, slösaktiga produktion och oacceptabla kemiska belastning på miljön måste ändras.

16. I u-världen måste befolkningstryck på den lokala resursbasen beaktas mer och dyrbara återvändsgränder när det gäller utveckling undvikas. Expansionen när det gäller "västerländsk" livsstil, med ökad förbränning av fossila bränslen och ökade kemikalieutsläpp i övrigt är inte möjlig.

Förändringsprocesser

Snabbheten i miljö- och befolkningsförändringarna innebär problem i sig - det är svårt att hantera förändrad produktion med tanke på miljöeffekterna, marginaler åts upp och sårbarheten ökar.

17. Migration, som tidigare varit ett svar på resursknapphet, kan i minskande utsträckning användas som ett möjligt motmedel mot överutnyttjande av naturresurser.

18. Folkflyttning i form av urbanisering är positivt och negativt från miljösynpunkt; Vissa av miljöproblemen kan hanteras mera rationellt, men eftersom detta ofta inte sker, blir bl.a. påverkan på de kustnära ekosystemen förödande stor.

19. Miljöflyktingar är en kategori människor som finns, men oklart i vilken utsträckning. De studier som gjorts anger att problemen är större än vad vi anat och att antalet människor på vandring undan omöjliga miljöförhållanden är snabbt växande. Återigen är problematiken både svårdefinierad och fortfarande rätt okänd i stora delar.

20. Befolknings-/miljöfrågornas ökande koppling till säkerhetsaspekter måste beaktas. En del konflikter är redan uppenbara medan andra finns under ytan.

21. Det ökande antalet "natur"-katastrofer bör analyseras som ev. uttryck för ökad instabilitet/sårbarhet.

22. Marginalerna för en utveckling och en höjning av levnadsstandarden för fattiga människor sjunker på många håll, även om det ännu inte gäller överallt. Om sociala förhållanden skall förbättras - och detta dessutom är en förutsättning för att befolkningsökningen skall minska - måste utvecklingsmarginaler skapas. Det är också i detta perspektiv möjligheterna till ökad uthållig jordbruksproduktion och bibehållen marin produktion skall ses. Där människor vill skaffa sig färre barn, bör de därför också få reella möjligheter att välja antalet barn själva.

Biståndet

Biståndet har ett begränsat inflytande på de stora utvecklingsprocesser som befolknings- och miljöfrågorna ingår i, men rätt inriktat kan det bidra till lösningar när det gäller dessa frågor. Detta gäller även indirekt via sektorer som t.ex. undervisning.

23. Bistånd, i en rad olika former, till en snabbare minskning av befolkningsökningen är angeläget både från social synpunkt och miljösynpunkt. Biståndet måste utgå från individers, inte minst kvinnors, önskan om att forma sin framtid.

24. Miljöförutsättningarna för fortsatta utvecklingsprocesser och formerna för bistånd måste kartläggas inför insatser för att utvecklingen skall bli hållbar. En förståelse för det lokala perspektivet och individ- och genderperspektivet är avgörande.

25. Miljösatsningar inom biståndet - alltifrån kapacitetssuppbbyggnad till utveckling av hållbara produktionsmetoder - är ytterligt angelägna för att minimera miljöskadorna, när de människor som föds och kommer att leva på jorden försöker få sina behov tillgodosedda.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
Hemsida: <http://www.sida.se>